

наукову картину світу і. в контексті нової наукової раціональності, набула стусу нової наукової парадигми ХХІ століття.

Надія Лазарович

Львівський національний університет імені Івана Франка

СИНЕРГЕТИКА: НОВІ ВИМІРИ НАУКОВОЇ РАЦІОНАЛЬНОСТІ

Виняткова цінність наукової раціональності та її активний вплив на інші сфери соціокультурного середовища – характерна ознака сучасного цивілізаційного розвитку. Адже сьогодні ми є свідками нових радикальних змін у розвитку науки, які, на думку В. Стюпіна, можна охарактеризувати як третю глобальну наукову революцію, в процесі якої відбувається становлення нової постнекласичної науки. Відповідно, здійснюється становлення нового типу наукової раціональності – постнекласичної (попередні дві наукові революції зумовили появу класичного та некласичного типів наукової раціональності). Об'єктами сучасних міждисциплінарних досліджень все частіше стають унікальні системи, які характеризуються відкритістю та саморозвитком [6, с. 626-628]. В умовах постнекласичної раціональності фундаментальні та прикладні науки співіснують на основі принципів доповнювальності й когерентності, органічно поєднуючись у конкретних дослідницьких програмах. Вони складають відкриту, нелінійну систему знань, яка функціонує на основі принципів синергетичної методології, що поєднує в собі широкий спектр кількісних та якісних засобів когнітивної діяльності.

Так, синергетика стає однією з найважливіших парадигм постнекласичної науки. Вона формулює основи нового світорозуміння, виходячи з пошуку загальних закономірностей еволюції та самоорганізації природних, соціальних та когнітивних систем (в тому числі і людиновимірних), аналізуючи сценарії їх розвитку, механізми виникнення різних типів структур, коеволюцію людини та природи, а також складних соціальних та соціоекологічних систем [1, с. 78].

Синергетика (з лат. «synergeia» – спільна дія кількох чинників, засобів) як теорія самоорганізації пов'язана з феноменами нелінійності, глобальної еволюції, біфуркаційних змін та процесами становлення «порядку через хаос» (І. Пригожин). Визначальними передумовами синергетичного трактування реальності є наступні положення: а) практично виключена жорстка обумовленість та програмування тенденцій еволюції складно організованих систем – мова може йти тільки про їх самокерований розвиток; б) споглядальний потенціал хаосу є самодостатнім для конституювання нових організаційних форм (будь-які мікрофлюктуації здатні породжувати макроструктури); в) певній складній системі атрибутивно притаманна альтернативність сценаріїв її розвитку в контексті наявності інерційно-історичної напередвизначеності її змін в точках біфуркації (роздвоєння); г) ціле і сума його частин – якісно відмінні структури: арифметичне додавання вихідних структур при їх об'єднанні в ціле є недосяжним, оскільки

невідвортною є інтерференція сфер локалізації цих структур; д) нестійкість трактується як одна з передумов стабільного та динамічного розвитку – тільки такого роду системи є здатними до самоорганізації; е) світ може розглядатися як ієрархія середовищ з різною нелінійністю [4].

Синергетика, як вважає І. Добронравова, дозволяє перейти від «лінійного» мислення, яке домінувало в контексті механічної картини світу, до нелінійного, що відображає новий етап функціонування науки. Більшість об'єктів, які входять в ареал її дослідження (природні, екологічні, соціальні, комплекси, економічні структури) є відкритими, незрівноваженими системами, які керуються нелінійними законами. Всі вони виявляють здатність до самоорганізації... Нелінійність середовища може розглядатись як основа самоорганізації» [2, с. 98-99].

Для того, щоб будь-яка система могла розглядатись з перспектив принципу самоорганізації, вона повинна, як вважає Н. Климонтович, відповідати чотирьом умовам: повинна бути термодинамічно відкритою; динамічні вирівнювання системи є нелінійними; відхилення від рівноваги перевищує критичне значення; процеси у системі відбуваються кооперативно. Самоорганізація включає всі процеси самоформування, саморегуляції, самопродукування. Вона виступає як процес, який зумовлює утворення нових структур [3, с. 56-58]. За словами Л. Бевзенка, «системи, які є об'єктом теорії самоорганізації, відрізняються низкою характеристик, які виводять їх в особливий клас систем, що є здатними до самоорганізаційних перетворень. Найважливішими з цих характеристик вважаються: нелінійність, відкритість, достатня віддаленість від стану рівноваги (незрівноваженість)... В таких системах виникає здатність до парадоксальних (з точки зору існування в альтернативних умовах рівноваги та закритості) сценаріїв розгортання внутрішньосистемних процесів. Ця парадоксальність проявляється, насамперед, в конструктивній ролі хаосу. У випадку лінійних простих систем він приводить до деградації системи та руйнування внутрішнього порядку та системності. У випадку нелінійності далекі від стану рівноваги елементи системи виявляються здатними до відмови від певних рівнів свободи заради об'єднання в певні цілісні, когерентні, кооперативні утворення, які й становлять сутність виникаючого з хаосу порядку» [1, с. 11].

Зростання значення синергетичної парадигми, перетворення її з міждисциплінарної у трансдисциплінарну основу сучасної науки з перспективою подальшого її розвитку у вигляді кросдисциплінарної методології відбувається з одночасним розумінням необхідності подальшого розвитку її концептуального інструментарію. Відбувається зміна гранднративу, трансформація методологічного, світоглядного рівнів наукової раціональності, в якій дослідження взаємодії суб'єкта та об'єкта поступається місцем комунікативним, інтерсуб'єктивним процесам, становленню наукового дискурсу та мовними практиками [5].

1. Бевзенко Л.Д. Социальная самоорганизация. Синергетическая парадигма: возможности социальных интерпретаций. – К.: Институт социологии НАН

України, 2002; 2. *Добронравова І.С.* Синергетика: становлення нелінійного мислення. – К.: Лыбидь, 1990.
3. *Климонтович Н.Ю.* Без формул о синергетике. – Минск, 1986; 4. Новейший философский словарь / Сост. А.А. Грицанов. — Мн.: Изд. В.М. Скакун, 1998; 5. *Рубанець О.М.* Парадигмальні зміни в постнекласичній науці // Мультиверсум. Філософський альманах. – К.: Центр духовної культури, 2006. – № 53; 6. *Степин В. С.* Теоретическое знание. Структура, историческая эволюция. – М. : Прогресс-Традиция, 2003.

Тетяна Цимбал

Криворізький економічний інститут ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

НАУКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ СИНЕРГЕТИЧНОГО ПІДХОДУ У ФІЛОСОФСЬКОМУ ОСМИСЛЕННІ ПРОБЛЕМИ МІГРАЦІЇ

Можна з впевненістю стверджувати, що вихідним принципом розуміння сучасних економічних та соціально-політичних колізій є філософська інтерпретація сутнісних причин їх виникнення та прогнозування можливих шляхів подолання на основі ефективної методології. Взагалі перспектива будь-якого наукового дослідження у великій мірі залежить від обраної методології, тобто від системи принципів, способів організації пізнавального процесу та шляхів побудови практичної діяльності.

Обираючи стратегію дослідження феномену міграції в історії людства, ми, в першу чергу, спиралися на основні принципи діалектики, а також враховували особливості самого процесу міграцій та специфіку використаних першоджерел.

Виходячи з того, що теоретичними джерелами дослідження стали переважно праці філософів-екзистенціалістів, персоналістів, психоаналітиків, представників філософії життя, антропологічно спрямованої герменевтики, праці українських філософів та мислителів-емігрантів, методологічною основою дослідження обрано інтегральну єдність екзистенційно-феноменологічної, герменевтичної, синергетичної та діяльнісної методологій; доповнену методом антитетичної діалектики вітчизняної філософії, методами соціально-філософського та історичного аналізу, загальнонауковими та загально-філософськими методами, що забезпечили теоретичний аналіз використаних джерел та уможливили комплексне дослідження феномену міграції в контексті авторської концепції буттєвісного укорінення людини [4].

Такий синтез методологічних підходів не претендує на створення єдиної завершеної істини стосовно проблеми міграції. Проте, він дозволяє поєднати окремі уявлення про феномен міграції, не сумісні, на перший погляд, між собою, однак такі, що виявляють складові концептуального розуміння процесу «знекорінення» людини (втрати зв'язку з батьківщиною, з рідною культурою, з рідною землею, втрати особистісних життєвих смислів) та «укорінення» (як на